

FUNKCIJA MOLITAVA U STRUKTURI MARULIĆEVE *JUDITE*

István Lőkös

UDK: 821.163.42.09 Marulić, M.
821.163.42-13
Izvorni znanstveni rad

István Lőkös
Filozofski fakultet
D e b r e c e n

U povodu znanstvenog skupa o Maruliću u Splitu 1999. godine u svojem izlaganju ukratko sam govorio o tome da je Marulić *Juditu* stvorio pod utjecajem teorije o umjetničkoj imitaciji (*imitatio, mimesis* – μιμησις) – u renesansnom smislu toga pojma. Pjesnik Marulić kao renesansni *poeta eruditus* prihvatio je tradiciju prema kojoj pjesnik mora pratiti sve što je bilo obvezno kao retorička i poetička tvorevina već dva tisućljeća prije renesanse. To je bila prije svega *metoda* stvaralačkog rada, tj. *metoda* pomoću koje pjesnik je recipirao sredstva tradicionalne epske tehnike (invokaciju, epsku naraciju, epizode, enumeraciju, epske poredbe itd.) i, u slučaju Marulićeve *Judite*, motive antičke mitologije, povijesti, književnosti.¹

Petar Skok u svojoj raspravi o *Juditi* pod naslovom »O stilu Marulićeve *Judite*« piše da »iz poslanice Marulićeve [*Judite*] izlazi, da je njegov religiozni epos prestilizirana biblijska pripovijest. To znači, da nije originalan narativni dio, nego samo stilistički. To je u literarnoj historiji ista pojava koju vidimo na primjer u francuskoj *tragédie classique*. Ni njezina materija nije originalna, nego je originalan samo stil.«²

Svemu tomu dodali bismo da su u Marulićevu djelu osim stila originalni i epska kompozicija i struktura, pa prema tome *Judita* nije samo »prestilizirana biblijska pripovijest«, nego znatno više: djelo značajne estetske vrijednosti pjesnika

¹ István Lőkös: »Kršćanski moral, antička orijentacija i umjetnička teorija renesanse o 'imitaciji' u Marulićevoj *Juditi*«, *Colloquia Maruliana* IX, Split 2000, str. 259-264.

² Petar Skok: »O stilu Marulićeve *Judite*«, u: *Zbornik Marka Marulića 1450-1950*, JAZU, Zagreb 1950, str. 175.

koji je osim starozavjetne *Knjige o Juditi* uz već spomenute epske tradicije recipirao i motive antičke mitologije, povijesti, književnosti i mnoštvo biblijskih motiva. Sve što je Marulić ovako primio iz različitih tradicija, obogaćujući biblijsku materiju vlastitog književnog djela, doista se organiziralo u radnji kao struktura epske konstrukcije. Zajedno sa spomenutim elementima u strukturi epa dobiva vrlo važnu ulogu i *molitva*, koja će u moralnom pogledu biti potvrda Juditina čina. S obzirom na dosad iznijete konstatacije u vezi sa strukturom epa, smatramo važnim naglasiti da Marulićev ep nije jednostavna prestilizirana biblijska pripovijest, kako to misli Petar Skok. Potvrđujemo to poznatim činjenicama, starozavjetnom *Knjigom o Juditi*, gdje nalazimo niz tekstova molitava koje se inače javljaju i u Marulićevom epskom tekstu.

Kako želimo dati kratku analizu funkcije *molitve* u strukturi epa, s jedne strane želimo svakako naglasiti da je Marulićev ep književna tvorevina koja je nastala pod utjecajem renesansne umjetničke teorije o *imitaciji*, s druge pak strane moramo podvući da je *molitva* u epu jedan od najvažnijih spiritualnih izvora i inspiracija Juditina čina, naime, ubijanja Holoferna.

Na početku naše analize pokušat ćemo dati kratku definiciju *molitve* odnosno upozoriti na njezinu funkciju u *Starom zavjetu*.

Teološko značenje riječi »*molitva*« jest vježbanje vjere i djelo cjelovitog čovjeka, koji iskazuje svoju vjeru i u vidljivim formama (npr. klečeći na koljenima, klečeći pred Bogom). Prema *Leksikonu duhovnosti* Christiana Schütza³ *molitva* je u *Starom zavjetu* s jedne strane molba za Božju pomoć, osobito u *psalmima*, a s druge *molitva* je *pohvala, veličanje*.⁴ Na istome mjestu navedenog *Leksikona* čitamo da je *molitva* istovremeno i *dočekivanje*. Čovjek koji se moli dolazeći iz prošlosti gleda u sadašnjost i još dalje, u budućnost. U spomenutoj situaciji *molitva* je istovremeno i izražavanje nade. Kako se čita npr. u psalmu 129, 5-7 (130, 5-7): »*Sustinuit anima mea in verbo ejus: Speravit anima mea in Domino. A custodia matutina usque ad noctem: speret Israel in Domino.*«⁵ U situaciji kad se čovjek moli odvaja se od svoje okolice i obraća pažnju na Boga odnosno na riječi Božje.⁶

U *Starom zavjetu* molitvu sinova Izraela determinira *blizina i prisutnost* Boga koji uvažava njihovu molbu jer je on, tj. Bog, sklopio savez s Izraelom i u znaku tog saveza sinovi Izraela pripadaju Božjem narodu. U duhu saveza između Boga

³ Christian S c h ü t z: *Praktisches Lexikon der Spiritualität*, Freiburg, 1988. Mi smo upotrijebili mađarsko izdanje knjige: Christian S c h ü t z: *A keresztény szellemiség Lexikona*, Szent István Társulat, Budapest, 1993, str. 146-150. Vidi još: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Hg. Walter Kasper mit... IV. Band. 1995, 307-312.

⁴ Christian S c h ü t z: cit. djelo, mađarsko izdanje, str. 147.

⁵ Biblijske tekstove citiramo iz sljedećeg izdanja Vulgate: *Biblia sacra Vulgatae editionis Sixti V. et Clementis VIII. Pontif. Max. auctoritate recognita, uberrimis prolegomenis dogmaticis, et chronologicis illustrata... Tomus primus et Tomus secundus, Venetis, MDCCLVIII*; citat psalma 129: *Tomus primus*, str. 369.

⁶ Christian S c h ü t z: cit. djelo i cit. mađarsko izdanje, str. 146-147.

i sinova Izraela Bog uvijek uvažava njihovu molbu. Sinovi Izraela molili su se, tražili oprost od grijeha, od smrtne opasnosti, uopće molili su za Božju zaštitu. U okviru molitve više puta su se pozivali na raniju Božju milost novodeći da je Bog već prije oprostio njihove grijeha.

Sve što smo ukratko iznijeli u vezi s pitanjem *molitve* pojavljuje se i u starozavjetnoj *Knjizi o Juditi*. Kad je asirska vojska stigla do »planinskog lanca Judeje«, Židovi su se odmah molili Bogu, preklinjući ga da ih spasi od propasti. Bog je uvažio njihovu molbu: »*Et clamavit omnis populus ad Dominum instantia magna, et humiliaverunt animas suas in jejuniis, et orationibus, ipsi et mulieres eorum. Et induerunt se sacerdotes ciliciis, et infantes prostraverunt contra faciem templi Domini, et altare Domini operuerunt cilicio, et clamaverunt ad Dominum Deum Israel unanimiter, ne darentur in praedam infantes eorum, et uxores eorum in divisionem, et civitates eorum in exterminium, et sancta eorum in pollutionem, et fierent opprobrium Gentibus*« — čitamo u četvrtom dijelu *Knjige o Juditi*. (Jud 4, 8-10.)

Kad je Holoferno predao Akiora Židovima, oni su ga oslobodili a on im je otkrio Holofernov ratni plan te pričao o tome kako se Holoferno hvalio. Narod izraelski pao je odmah na koljena i ovim se riječima molio Bogu: »*Domine Deus caeli et terrae, intuere superbiam eorum, et respice ad nostram humilitatem, et faciem sanctorum tuorum attende, et ostende quoniam non derelinquis praesumentes de te: et praesumentes se, et de sua virtute gloriantes, humilias.*« (Jud 6, 15.)

Prilikom opsade Betulije, u najtežim trenucima za grad, žitelji nisu imali ni vode ni hrane, pa su Betulijanci tražili od Uzije kapitulaciju pred Holofernom. Uzija im je predložio da čekaju još pet dana i ako Bog ni tada ne pomogne, onda neka se predaju neprijatelju. Slušajući sve to, prvi se put u toku radnje pojavi Judita i s jedne strane učini odgovornima Habrisa i Harmisa (Kabru i Karmu), dvojicu starješina grada, jer su iskušavali Boga i tako se drznuli razljutiti Njega, a s druge strane savjetuje stanovnicima Betulije da se mole Bogu, koji uvijek iskušava vjernika, kako je to činio i u vrijeme Abrahama, Izaka i Jakova. (»*Haec itaque cum audisset, quoniam Ozias promississet quod transacto quinto die traderet civitatem, misit ad presbyteros Chabri, et Charmi. Et venerunt ad illam, et dixit illis: Quod est hoc verbum, in quo consensit Osias, ut tradat civitatem Assyriis, si intra quinque dies non venerit vobis adjutorium? Et qui estis vos, qui tentatis Dominum? Non est iste sermo, qui misericordiam provocet, sed potius qui iram excitet, et furorem accendat.*« Jud 8, 22-23.)

U devetom dijelu biblijskog teksta prije odlaska Judite u Holofernov tabor čitamo njezinu prvu *molitvu*. Ona je klasičan primjer starozavjetnih molitava, sadrži sve najvažnije elemente sličnih biblijskih molitvenih tekstova: baci se ničice na zemlju, pepeli se, preklinje Boga i moli njegovu pomoć. Karakteristična je povijesna informiranost lijepa udovice: nabraja sve što se dogodilo u povijesti izraelskoga naroda pomoću Boga. Na kraju svoje molitve aludira i na to kako ona hoće »varljivim jezikom«, tj. pomoću laži, pobijediti strahovitog, ali oholog i uobraženog neprijatelja, tj. Holoferna.

Više aluzija nalazi se u biblijskom tekstu na to da se Judita za vrijeme svojega boravka u Holofernovu taboru želi moliti svake noći izvan tabora u dolini. Bog će joj tamo reći — kaže ona Holofernu — sve grijeha Židova i tako će po povratku u tabor ona obavijestiti Holoferna o najpogodnijem vremenu napada na Židove.

Pažljivim čitanjem biblijskog teksta potvrđuje nam se da centralnu funkciju u radnji biblijske povijesti dobiva ona Juditina molitva koja se nalazi u trinaestom dijelu biblijske knjige, kada se Judita sprema ubiti usnuloga Holoferna (*Jud* 13, 4-5), a kada ga ubije vrati se u Betuliju (*Jud* 13, 11; 14-16). Građani Betulije ugledaju krvavu glavu Holofernovu i bacaju se ničice na zemlju veličajući Boga ovim riječima: »*Universi autem adorantes Dominum, dixerunt ad eam: Benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros.*« (*Jud* 13, 22.) Pohvalu nastavlja Uzija: »*Porro Ozias princeps populi Israel dixit ad eam: Benedicta es tu filia a Domino Deo excelso prae omnibus mulieribus super terram. Benedictus Dominus, qui creavit caelum et terram, qui te direxit in vulnere capitis principis inimicorum nostrorum: quia hodie nomen tuum ita magnificavit, ut non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in aeternum pro quibus non pepercisti animae tuae propter angustias et tribulationem generis tui, sed subvenisti ruinae ante conspectum Dei nostri.*« (*Jud* 13, 23-25.)

Strukturalno analizirajući spomenutu »kolektivnu molitvu« betulijskoga naroda možemo konstatirati dramatičnost i himnički karakter molitvenog teksta što dolazi iz najljepših starozavjetnih pjesama, tj. iz psalama. Važno je to naglasiti jer posljednji tekst koji se čita u starozavjetnoj *Knjizi Judite* nedvojbeno je molitva zahvalnica, a što se tiče strukture teksta može se reći da je slična psalmima. Danas je književnopovijesna činjenica da biblijska *Knjiga psalama* osim kršćanske duhovne važnosti ima veliku estetsku vrijednost, i u tom smislu ona je jedno od najvećih ostvarenja svjetske književnosti. Ne zaboravimo ono što danas svi koji se bave poviješću književnih vrsta jednoglasno potvrđuju: najveći dio od sto pedeset psalama jesu *himni*.⁷ U vezi s Juditinom molitvom zahvalnicom u današnjim stručnim komentarima više puta se potvrđuje sličnost s biblijskim psalmima.

Nakon svega toga logično se postavlja pitanje: kakvu funkciju ima u Marulićevu epu molitva? Prati li pjesnik vjerno originalni biblijski tekst i na tom području, odnosno u kakvu smislu koristi u kompoziciji svojega pjesničkog djela ovaj vrlo važan elemenat biblijskog teksta?

U epu nalazimo molitvene tekstove najprije u »*Libru drugom*«, kad Židovi sa svećenicima psalmičkom molitvom mole Boga da ih obrani od neprijatelja i da ne dozvoli da Jeruzalem osvoji neprijatelj: Gospodin Bog neka im pošalje milost kao nekad, kad je židovski narod »vodil prik mora po prahu, // onih... potopil kino ih tirahu«

Završni dio molitve je zavjet i priznanje grijeha:

Ufan'je i nada naša sam jesi ti,
ti ne daj da vlada nami ki s tobom ni.

⁷ Isto, str. 425.

Grišni smo, Bože, mi, da milost tva gdi je?
 Puk tvoj ni p'je, ni ji, »pomiluj!« upije.
 Pomiluj, tebi je dostojno stvoriti
 milost onim ki je budu ti prositi;
 mi ćemo t' služiti i dušom i udi,
 zakon opslužiti, pomoć naša budi.

(*Libro drugo*, 185-192)

Betulijci se ponovno obraćaju molitvom Bogu kad čuju od Akiora da se
 Holoferno priprema napasti grad:

»Ti se«, riše, »smili, o Bože gospodstva,
 pozriv naši dili ki su umiljenstva;
 i onih oholstva, ki prite, pogledaj,
 rasap ter ubojstva odvrati i ne daj;
 ukaži da si haj ufajućih u te,
 ukaži da s' nehaj ufajućih u se.
 Smiri, molimo, nje ki se uznašaju
 silom svojom a tve jakosti ne znaju.
 Čuvaj, brani naju, jerebo si ti sam,
 ki s' u gornjem rajuu, slava ter dika nam.«

(*Libro treto*, 61-70)

Kad su Uzija i starješine Betulije ugostili Akiora, poslije gostoljubive večere
 oni

Zatoj imiše mar, ustav se na nogu,
 da skupe puka bar u svu sinagogu,
 ter se mole Bogu — moliše ga svu noć,
 u potribu mnogu da jim pošlje pomoć;
 jer je zdravje i moć i utočišće njih,
 upalih u nemoć dilj straha protivnih.

.....
 kako prisičen bor na zemlju padoše,
 na голу glavu zgor pepeo vargoše.

Moleći rekoše: »Bože pomiluj nas!
 jer evo dojdoste poterti nas danas;
 kako ti viš i znaš, skaži tvoje čudje,
 da puka tvoga vlas ne pogine tudje.«

(*Libro treto*, 125-130; 135-140)

Betulijci stradajući dugo od fizičkih muka zbog Holofernovne opsade grada
 pozivaju Uziju da se pokore pred Asircima, opet idu »u crkvu«:

i parste lomiti jaše jadajući,
 k Bogu vapijući: »Bože, sagrišismo,
 na zlo pristajući, nepravdu činismo!
 Krivinu tvorismo i s oci našimi
 zakon ne spunismo; da ti, ki s' nad svimi,

milostiv ti primi na milost svih naju,
od ruk nas odnimi ki tebe ne znaju.
Ki, priteć, ne daju da te čtuje tvoj stvor:
bog je sam, pravljaju, Nabukodonosor;
ne daj nas pod njih hor, jer će reć narod zal,
gdi je njih nebotvor, ča jih ni pomogal?«

(*Libro treto*, 206-216)

U tekstu trećeg pjevanja, vjerno prateći biblijski originalni tekst, Marulić naglašava tešku situaciju, u kojoj se prijedlogu za predaju suprotstavlja kompromisni Uzijev prijedlog da se čeka još pet dana na Božju pomoć. U Marulića biblijska se molitva javlja u umjetničkoj transpoziciji:

Zato da ne strusi nami pomarmnjan'je,
činte, ner da skljusi nisko ponižan'je,
govore: karan'je božje to jest manje,
ner naše zgrišan'je i naše poganje.
Bog nas bije hlanje nere dostojimo;
sarčno na nas zvanje da ga se bojimo,
da grih ostavimo, da bolji bivamo,
a ne da zgubimo ča na svit imamo.

(*Libro treto*, 329-336)

Kako u originalnom biblijskom tekstu, tako i u Marulićevu epu, determinantnu funkciju ima prva molitva Judite u *Libru četvartom*. Lijepa udovica koja je dosad živjela u najvećoj askezi zbog smrti svojega muža sprema se da vlastitom ljepotom i laskavim riječima zavede Holoferna i pomoću Boga Holofernovim vlastitim mačem ubije asirskog vojskovođu i tako spasi svoj židovski narod od propasti. Judita »komori // svojoj ... pošadši, dviže ruke gori // ter tako govori lugom potrusivši // svu glavu od zgori, kip vrićom odivši.« Uobičajenim načinom starozavjetnog čina molitve ona se obraća Bogu i traži njegovu pomoć. Zna da je to potrebno, jer sve što je zamislila u vezi s ubojstvom Holoferna, to je zapravo Božja volja, tj. Božje nadahnuće u njezinoj svijesti. Judita dobro zna da bez Božje pomoći ne bi imala snage izvršiti taj čin i zato treba da se moli Bogu prije svojega pothvata i da se ponizi pred Bogom, jer ona mora izvršiti njegov čin tako da zgriješi dva puta: s jedne strane putem *laži* mora zvesti Holoferna, a s druge pak strane kada ga zavara, *onda će ga ubiti*. Judita vrlo dobro zna da njezina molitva baš zbog spomenutih, u teološkom smislu grijernih, razloga mora uvjerljivo argumentirati da je Holoferno grijesan i ohol čovjek koji ne poštuje Boga i koji hoće srušiti sve što je pred Gospodinom Bogom sveto: hoće srušiti »tempal« (crkvu), »sveta ockvarnit«, koja je Bog posvetio, i:

krov, ki je sad cio, skuši ga razvrići,
mečem svojih sio oltar tvoj prisići.

Nabrojivši spomenute opasnosti, u skladu sa svojim uvjerenjem da upravo ona mora spasiti grad, moli se Bogu da joj pomogne jer njezin čin će biti potvrda slave svemogućeg Boga:

Čini u mni smin'je, sarce da s' utvardi
 i stanovitiije da njega pogardi;
 a da ga rastvardi skoro desna ovaj
 i sasvim ogardi, kripost joj ti podaj.
 Takova stvar i taj po tebi stvorena
 biti će po vas kraj slava tvoga imena,
 ako jedna žena ubije muža, kim
 sad je pristrašena Zemlja s narodom svim.
 Nî jakost tvoja, vim, u mnoštvo nišćih ljud',
 ni oružja ni s tim u barzih konji trud,
 da u volje tvoje sud, kim si vazda nizil
 svaku oholu ćud, umiljenu višil.
 Vazda s' milostiv bil i tisih molitav
 vazda si uslišil: ti sada uslišav
 rabu tvoju, postav rič u ustih mojih,
 u sarcu razum prav, moć u rukah ovih:
 hiža svetinj tvojih vavik sveta da je
 i u narodih svih da te svak poznaje,
 svak te spovidaje, reče: Ovo je Bog,
 koga vlast svuda je i ki je sam svemog.
 (*Libro četvarto, 53-72*)

Komparativno pregledavajući biblijske i Marulićeve varijacije Juditine molitve, vidi se da je *Vulgatin* tekst u Marulića pjesnički parafraziran, ali Marulićev tekst ipak ostaje vjeran originalu. Sve je to posljedica renesansne teorije umjetničke *imitacije*, kako smo već prije naznačili kad smo pokušali pokazati da je Marulić, napisavši *Juditu*, kao *poeta eruditus* recipirao kompleksnu kršćansku tradiciju i u okviru te tradicije, naravno, sve što je teologija nazivala i danas zove *molitvom*, od starozavjetnog razdoblja do Marulićeve kršćanske ere. Moramo još dodati da je prema tome shvaćanju pjesničke djelatnosti svaki tekst *izvor* kojem pjesnik općenito mora biti vjeran kad se njime koristi u svojem pjesničkom djelu. Ali sve to nije značilo da pjesnik u kompozicijsku svrhu neće mijenjati izvorni tekst. U slučaju Juditine molitve Marulić hoće opravdati kasniji Juditin čin, tj. ubojstvo Holoferna, tako da u molitvi lijepa udovica u Marulićevoj preradbi teksta aludira na to da će uz Božje odobrenje ubiti asirskog vojskovođu da tako spasi židovski narod. Bog je već prije — kaže Judita — više puta spasio taj narod pomoću ratova i ubojstava, ako narod nije zgriješio nego je ostao vjeran svome Bogu. Ako njezin narod ostane i sada, tj. u vrijeme opsade Betulije, vjeran Bogu, Bog će mu — uvjeren je Judita — opet pomoći.

Završivši svoju molitvu »tako je ona pomog svetimi molbami, // prostarv kolina nog, dviže gori rami« Judita se sprema na put u Holofernov tabor. Na izlazu iz grada građani se opraštaju od nje ovom molitvom:

[...] Možav ju, Bože otac naših,
 oda zla izbav ju i od tih sil strašnih;
 misal nje kriposnih dili ti napuni

i milost daj da njih svaršeno ispuni;
da glas nje pripuni i zemlju i kamen,
sama se ukruni sa svetimi. Amen.

(Libro četvarto, 159-164)

Sljedeća Juditina molitva u *Petom libru* epa, uz molbu za Božju pomoć, već je pjesničko kompozicijsko sredstvo. Holoferno »zaspava većma gori nego morski medvid« i kada Judita »ga tako vid«, kaže »Abri svojoj«: »Poj polako naprid« i »na vratih stoj«. Marulić već ovim riječima stvara stvarnu dramsku situaciju koju će pojačati nijemom, nečujnom molitvom, ali čitatelj je — zahvaljujući narativnosti u književnim djelima — ipak »čuje«. Judita se opet moli Bogu, ali sada sasvim kratko i s dramskom intonacijom:

Ruku s rukom stače i k nebu podvignu,
na kolina klače i suzami rignu;
glasa ne izdvignu, da moli u sebi:
»Bože, daj da stignu ča je godi tebi;
Stvori milost meni, pokrip rabu tvoju,
strah mi vas odnemi, dvigni ruku moju
da stvar svarši koju misal moja plodi,
da se tebe boju puci ter narodi!
Sada, sada hodi, tvoj grad Jerosolim
od nevolj slobodi i vas puk tvoj, molim;
rasap daj oholim ki se uzvišuju,
pokoj pošlji boljim ki se ponižuju.
Ovo ča veruju po tebi ja moći,
koko potribuju, hotij mi pomoći,
u dne ter u noći tebi da hvalu dam,
jer u tvoje moći sad svaršit to uzdam.

(*Libro peto*, 213-228)

Završivši svoju nijemu molitvu Judita dramskom brzinom izvrši svoj težak, ali sad putem Božje pomoći potvrđen čin.

Posljednja Juditina molitva u *Šestom libru* potpuno je slična biblijskom tekstu, tj. tekstovni materijal koji se nalazi u originalnom starozavjetnom tekstu ostaje isti. Prema Marulićevoj primjedbi tekst je »*Kantika ali pisan Judita*«. Mi bismo rekli: ova Marulićeva pjesma je *himan*, u srednjovjekovnom značenju te književne vrste. Biblijski tekstovni materijal u Marulića je moderniziran prema pjesničkoj formi u duhu srednjovjekovnih pjesnika te književne vrste. Istovremeno, naravno, sačuvana je biblijska psalmička atmosfera. U pjesmi Judita zahvaljuje što je svemogući Bog herojskim načinom preko jedne svete žene spasio židovski narod, onaj Bog koji će učiniti da »pasti će s moćju svom u oganj neugasljit« i »bit piča črvu tom« tko god bude ovaj narod u budućnosti pokušavao napadati.

Ukratko rezimirajući sve što smo dosada iznijeli, možemo reći da se Marulić komponirajući strukturu svojeg epa prema naputcima renesansne umjetničke teorije

o *imitaciji* koristio molitvenim tekstovima starozavjetne *Knjige o Juditi*. Pri adaptaciji biblijskih molitava uvijek je umjereno težio pjesničkom parafraziranju originalnog teksta pa ne bismo mogli reći da je jednostavno prestilizirao te dijelove *Knjige o Juditi*. Nema dvojbe da su u Marulićevu epu molitve dobile vrlo važnu ulogu. Molitva je uvijek moralna potvrda Juditina čina koji ona izvrši *pomoću laži*. U kršćanskom shvaćanju *laž* je *grijech*. Uzmemo li u obzir da je u Marulićevoj *Instituciji* jedno od važnijih poglavlja naslovljeno *De veritate colenda mendacioque fugiendo* (*O gajenju istine i izbjegavanju laži*), onda već imamo moralnoteološku potvrdu Juditine laži. Marulić na spomenutom mjestu piše ovako: »Međutim, uvijek se valja suzdržavati od one vrste laži koja može uzrokovati kakvu duševnu, tjelesnu ili tvarnu štetu. Ostale su već lakše iako nijedna — po mojem mišljenju — nije bez grijeha. Jer svako se pretvaranje nužno udaljuje koliko od istine toliko i od Boga budući da je on vrhovna istina. Kadšto je ipak nužno pretvarati se, zataškavati, pa i lagati, onda, naime, kad stvari budu tako stajale da će se ili morati počinuti još teži grijeh ili izgubiti još veće dobro ako se ne pribjegne laži. Navest ćemo dolje primjere za to.«⁸

Jedan od ovih Marulićevih primjera (*exempla*) jest *biblijska povijest Judite*. Autor *Institucije* u spomenutom tekstu najprije postavlja pitanje:

»[...] tko bi se usudio optužiti udovici Juditu za lukavštine, varke i čiste laži kojima je oslobodila svoj rodni kraj od opsade, a cijelu Judeju, tj. narod Božji od pogibelji ropstva?«⁹ Kao odgovor na citirano pitanje daje kratak sažetak povijesti *svete udovice*. Najprije naglašava da je oslobođenje Juditina rodnog kraja postignuto pomoću »lukavštine, varke i čiste laži« (*»sutelas dolosque et mera mendacia«*). Na drugom mjestu ističe onaj motiv Juditine biblijske povijesti u kojem se govori kako će Judita, ukrašena nakitima, biti još ljepša jer »Gospod joj je uljepšao izgled i ljupkost lica da bi mogla uhvatiti na udicu Levijatana.«¹⁰ I na kraju — kaže Marulić — zbog svega toga *grijech laži* postao je vrlinom jer sve ono što se Holofernu dogodilo od ruke Juditine, dogodilo se Božjom voljom. Da citiramo Marulića doslovno: »I kad nitko ne poriče da se to dogodilo voljom i pomoću Božjom, sigurno nije bilo nedopušteno tako prevariti bezbožnika.«¹¹

⁸ Originalni latinski tekst: »*Ac semper quidem illo mendacii genere abstinendum est, quod in detrimentum uerti possit animarum, corporum, rerum. Cetera leuiora sunt, nullum tamen — ut arbitror — culpa uacuum. Omnem quippe simulationem, quantum a ueritate, tantum et a Deo abesse necesse est, cum summa ueritas ipse sit. Interdum tamen simulare et dissimulare et mentiri necessarium, cum scilicet ita res cadet, ut, nisi mendacium perpetretur, aut grauius peccatum committendum erit aut maius bonum omittendum. Huiusce rei subiiciemus exempla.*« Marko Marulić: *Institucija* II, Književni krug, Split, 1987, str. 193-194, latinski tekst: str. 521.

⁹ Isto, str. 199; latinski tekst: »*Quis tamen Iudit uidue sutelas dolosque et mera mendacia audet accusare, quibus patriam obsidione, Iudeam omnem, hoc est, Dei populum seruitutis periculo liberauit?*« Isto, str. 525.

¹⁰ Isto, str. 199; latinski tekst: »*Dominus auget illi formę decorem orisque uenustatem, ut trahere possit Leuiathan hamo.*« Str. 525.

¹¹ Isto, str. 200; latinski tekst: »*Et cum id Dei uoluntate auxilioque factum nemo neget, certe sic imponere impio non illicitum fuit.*« Isto, str. 526.

L ő k ő s I s t v á n

THE FUNCTION OF PRAYER IN THE STRUCTURE
OF MARULIĆ'S *JUDITH*

In his discussion, Petar Skok writes about *Judith* (*On the style of Marulić's Judith*) that »from the epistle of Marulić's *Judith* it appears that his religious epic is a restyled Bible story. This means that the narrative part is not original, only the style. In literary history this is the same phenomenon that we see in, for example, French classical tragedy. Its material is not original, only the style.« Accepting everything that Skok says about the originality of the style of Marulić's *Judith*, we could add to this that in Marulić's work apart from originality of style, there is also originality in the composition and the epic structure. A year ago at the Marulić round table we read a paper about Marulić's having written his epic under the influence of the theory of artistic imitation (*imitatio, mimesis*) in the Renaissance meaning of the word. The Split poet, as *poeta eruditus* of the Renaissance, had inherited a complex Christian tradition, as well as, at the same time, the devices of the traditional technique of the epic (the invocation, epic narration, episodes, enumeration, the epic simile and so on), as well as the motifs of ancient mythology, history, literature, and the many Biblical motifs outside the Old Testament Book of Judith. Everything that Marulić had received comes from various traditions, enriching the Biblical material of his literary work. Apart from the elements of the structure mentioned, a very important rôle is played in the epic by the prayers, which will confirm the morality of Judith's deed. On the one hand it supports her pretence vis-à-vis Holofernes, which is in a moral sense a lie. However, this lie is a *pia fraus*, so called, which is in harmony with the theoretical understanding about which Marulić writes in more detail in Book IV of *De institutione* under the title of »De veritate colenda mendacioque fugiendo«. In a summary of the Biblical text of the Book of Judith, Marulić asks: »*Quis tamen Judith viduae sutelas dolosque et mera mendacia audet accusare, quibus patriam obsidione, Iudaeam omnem, hoc est, Dei populum servitutis periculo liberavit?*« And his answer: »*Tot igitur bona illo figmento comparata sunt, quot sine illo mala secutura erant.*«